

**MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA İZMİR-BALIKESİR
EKSENİNDE OLUŞAN KONGRE SİYASAL İKTİDARLARININ MİLLİ
EGEMENLİĞE DAYALI DEMOKRATİK YAPILARI**

İbrahim İNCİ¹

ÖZET

Mondros Mütarekesi'nin mürekkebi kurumadan işgallerin başlaması ile birlikte yılların savaş yorgunu olan Türk insanı merkezi hükümetin pasif tutumu karşısında kongreler düzenleyerek icra kurulları demek olan heyet-i merkeziyeler ve milliyeler kurmuş, direniş cepheleleri oluşturmuş vatanını ve bağımsızlığını kurtarmak için olağanüstü fedakârlıklar göstermiştir. Halk-millet egemenliği, sözcük anlamı açısından zorunlu olarak demokrasiyi içerir ya da en azından demokrasiyi çağırıştır.

I.Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkler için artık meşrutî düşüncüyü savunmanın hiçbir anlamı kalmamıştır. Padişah ve hükümetlerinin işgaller karşısındaki teslimiyetçi tutumuyla monarşik yönetimin milletin varlığını ve haklarını koruyamayacağı çok net bir şekilde anlaşılmıştır. Bu yönetim biçiminin çağ dışı kaldığını gençlik yıllarından beri yakından gözlemleyen Mustafa Kemal, milli egemenlik düşüncesini milli mücadelenin temel ilkesi haline getirmiştir. Bu ilke salt ulusal nitelikli kongrelerde değil, yerel ve bölgesel kongrelerin oluşturdukları siyasal iktidarlar tarafından da hedef olarak kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ulus, egemenlik, kongre, bağımsızlık, demokrasi.

**THE NATIONAL SOVEREIGNTY-BASED DEMOCRATIC STRUCTURES
OF THE CONGRESS GOVERNMENTS OF IZMIR-BALIKESİR VICINITY
DURING THE YEARS OF NATIONAL STRUGGLE**

ABSTRACT

Shortly after the Armistice of Montrose and in the face of an immediate threat of invasion, war-worn Turkish people established executive boards then called heyet-i merkeziye and formed opposition fronts, and made extraordinary self-sacrifices to set their country free and independent, given the passive acceptance of the central government. People-nation sovereignty, as the name suggests, inevitably incorporates -or at least associates with- democracy.

After WWI, there appeared no reason for Turks to cling on to constitutional thought. Given the submissive attitudes of sultans and their governments towards invasions, it was clear that the monarchy regime could not protect the nation's wealth and rights. Mustafa Kemal, who had closely observed how outdated such a regime was since his

---

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi ibrhminci@hotmail.com

youth, made the thought of national sovereignty a fundamental principle of national struggle. This principle not only constituted the basis of the national congresses, but it also laid the foundation of governments established by local and regional congresses.

Key Words: Nation, sovereignty, congress, independence, democracy.

Giriş

I. Dünya Savaşında Türk ordusu birçok cephede savaşmış ve çok yıpranmış, bazı cephelerde de yenilmiş olduğundan savaşın sonlarına doğru artık savaşabilecek gücü kalmamıştı. Osmanlı Devleti, müttefikleriyle birlikte I. Dünya Savaşı'nı kaybedince 20 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletlerine ateşkes teklifinde bulunmuştur. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne adeta dikte ederek 30 Ekim 1918'de imzalattığı ateşkes anlaşması çok ağır şartlar taşımaktaydı. Mondros Ateşkes Anlaşması İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki silahlı çatışmaya son vermiştir. Ancak Osmanlı ülkesini galiplerin işgallerine açık hale getiren hükümleri nedeniyle son derece kötü uygulamalara elverişli idi. Ateşkes Anlaşmasınının 7. maddesi İtilaf Devletleri'ne Osmanlı Devleti'nin her hangi bir bölgesini, güvenliklerini tehdit edecek bir durum nedeniyle işgal hakkını tanıyordu. Yine Mütareke uyarınca Osmanlı ordusu terhis edilmiş, Türk yurdu işgaller karşısında savunmasız hale getirilmişti (Turan, 1991: 65-66; Eroğlu, 1982: 83; Aybars, 1997: 79).

Mütarekenin imzalandığı gün anlaşma şartları Osmanlı Mebusan ve Ayan Meclislerinin gizli oturumlarında Sadrazam tarafından açıklanmış, ateşkesin ağır hükümleri her iki meclisçe de büyük üzüntü ve endişe ile karşılanmıştır. Ancak daha sonraki günlerde hem padişah hem de onun hükümetleri Mütareke hükümlerine dayanılarak yapıldığı iddia edilen işgaller karşısında duyarsız kalmışlardır. Örneğin Saruhan Manisa'dan yörenin savunulması için önlem alınması taleplerini içiren birçok telgraf çekilmiş, ancak doğru dürüst cevap dahi alınamamıştır (BOA-DH-KMS, 49/1-80, Lef. 12-17; BOA, DH EUM AYS, 9/61, Lef 10; Bilgi, 2008:106-107; BOA, DH. KMS, D. 49/1-80, Lef. 2-3). İstanbul'daki Padişah ve Sadrazam ülke savunmasına ilişkin önlem almadığı gibi İtilaf Devletleri ile iyi geçinmeye bağlı gördükleri kendi iktidarlarını devam ettirebilmek için milletin kendi haklarını savunmasına dahi karşı çıkmışlardır (Atatürk, 1970, C.I: 1; Eroğlu, 1982: 83).

Aralıksız sekiz yıldır savaşmak zorunda bırakılan Türk Milleti çok acılar çekmiş büyük kayıplar vermişti; hemen her evden birkaç genç eksilmişti. Yalnız düşman silahları yüzünden değil, kötü idare ve çeşitli salgın hastalıklar yüzünden millet kırılmıştı. Savaşlardan bıkmış

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

olan halkın birçoğu tekrar silaha sarılarak ikinci bir maceraya atılıp hayat ve varlığını yitirmektense şimdilik kendisine zararı dokunmayan ve kendinden uzakta duran bir yabancı işgalini veya büyük bir devletin himayesi altında yaşamayı kabul etmeye yakın duruyorlardı (Apak, 1990: 43-44).

Vatanı savunma görevinde millete önderlik yapması beklenen muvazzaf ve yedek subayların birçoğu şehit olmuştu, bir kısmı ise İtilaf Devletlerinin elinde harp esiri idi. Dağıtılan ordunun geri kalan subaylarının önemli bir kısmı da, İstanbul ve diğer büyük şehirlere dönmüş, emekliliklerini veya istifalarını istemiş, ticaret hayatına atılarak sakin bir hayat yaşamaya karar vermişlerdi. Bu yılgınlık hali halkın, asker ve sivil aydınların birçoğunu sarmış durumdaydı. Devlet adamı ve aydınıyla tüm halkta görülen bu yılgınlık ve rehabet, yılların savaş yorgunluğundan ve galiplerin Türk ülkesine dokunmayacakları düşüncesinden kaynaklanıyordu. Türk insanının yurdunu İtilaf Devletleri'nin kalıcı olarak işgal etmeyecekleri düşüncesine sahip olmalarında Wilson prensiplerinin de büyük rolü olmuştur. Çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu yerlerde Türk egemenliğini tanıyan Wilson Prensipleri'nin 12. maddesi Mütarekenin ilk aylarında Türk halkında ülkelerinin istila edilmeyeceğine ilişkin bir güven oluşturmuştu (Tevetlioğlu, 1991: 132; Özalp, 1998, C.I:3; Selek, 1987, C.I: 39; Oran, 2005: 100). Bunda, gerçek niyetlerini gizleyen İtilaf Devletleri'nin Türklerin topraklarında gözleri olmadığını, Türk yurdunu işgal etmeyi düşünmediklerini söylemelerinin de etkisi vardı. Oysa daha I. Dünya Savaşı öncesinden başlayarak Osmanlı ülkesini gizli anlaşmalarla kâğıt üzerinde paylaşmışlardı. Galip devletler Ateşkes Anlaşması hükümlerine dayanarak 1 Kasım 1918'den itibaren Musul, İskenderun, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını ve daha sonra Trakya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgal ettiler. Özellikle 15 Mayıs 1919 tarihinde İtilaf Devletleri'nin yardımlarıyla Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri ve istilalarını Anadolu'nun içerilerine doğru genişletme girişimleri Türklerde işgallere karşı durma azmini artırmıştır (Özalp, 1998: C.I: 82-83; Aydemir, 2011, C.I: 295-298; Aybars, 1997:143).

İşgallerin başlaması ile birlikte yorgun ve yılgın olan Türk insanı kongreler düzenleyerek icra kurulları demek olan heyet-i merkeziyeler ve miliyeler kurmuş, direniş cepheleri oluşturmuş, vatanını ve bağımsızlığını kurtarmak için olağanüstü fedakârlıklarda bulunmuştur (Özalp, 1998: C.I: 38,56,82-83; Apak, 1990: 50,70,80; Turan, 1991: 270).

Bu makalenin amacı milletin, vatan ve bağımsızlığını kurtarmak için göstermiş olduğu olağanüstü mücadelenin merkezi devletten bağımsız ve demokratik tabana dayanan milletçe oluşturulan yerel ve bölgesel düzeyde kongrelerin kurduğu heyet-i milliye ve heyet-i merkeziyelerce yürütüldüğünü vurgulamaktır.

I. Milli Egemenlik Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Egemenlik kavramının temelde iki farklı yönü ve anlamı vardır. Bunlar iç ve dış egemenliktir. Konumuz gereği daha çok üzerinde duracak olduğumuz iç egemenlik, devletin belirli bir coğrafi alan ve o alanda yaşayan halk üzerinde mutlak hükmetme yetkisi ya da siyasal toplumda bulunan nihaî ve mutlak otorite olarak tanımlanabilir. Devlet iktidarının başka hiçbir güce bağlı olmadığı, bundan dolayı hiçbir otorite tarafından sınırlandırılmayacağı, kendi sınırları içinde son sözü söyleme yetkisinin devlete ait olduğu düşüncesi, iç egemenliğin temel varsayımdır.

Dış egemenlik ise devletlerin uluslararası sistem içerisinde eşit aktörler olarak belirmeleri, birbirlerinin içişlerine karışmamaları, böylece fiilî bir özerkliğe sahip olmaları anlamına gelir. Kısaca dış egemenlik bir devlet için “bağımsızlık” demektir (Beriş, 2008: 64; Eroğlu, 1984: 137; Feyzioğlu, 1985: 742).

İlk çağlardan başlayarak tarihsel süreç içinde doğu ve batı uygarlıklarında egemenliğin Tanrısal olduğu ve yeryüzünde toplumları yönetenlerin belli dönemlerde doğrudan doğruya Tanrı, Tanrının oğlu, Tanrının gölgesi, Tanrının vekili, halife adlarıyla anıldığı bilinmektedir. Rönesans ve Reformla birlikte başlayan aydınlanma deneni Batıdaki büyük düşüce devrimi sonucunda, 17. yüzyılda egemenlik, gökyüzünden yeryüzüne indirilmiştir (Turan, 1996:104; Aydınlı-Ayhan, 2004: 68; Dal, 1985: s.98).

Egemenliğin tanrısal olmaktan çıkarılıp sekülerleşmesinde kilisenin krallıklar üzerindeki baskılarını yok etmeye ve monarşik ulus devletlerin güçlenmesine çalışan J. Bodin, Machiavelli gibi düşünürlerin etkisi büyüktür (Ağaoğulları-Köker, 2009: 200; Öztürk, 2013: 185)

Ortaçağın Tanrısal iktidar anlayışına karşılık laik ve pragmatik bir egemenlik anlayışı ortaya koyan Machiavelli, Prens adlı çalışmasında iktidarı kullanan erkin mutlak yönetimini öngörmekle birlikte, iktidarı prens ile özdeşleştirmesi açısından, egemenlik kavramını modern anlamıyla ortaya koyamamıştır. Ancak, Machiavelli egemenliğin kaynağını sorgulamaktan çok, devleti ele geçirme ve egemenliğin sürdürülmesi sorunu üzerinde durmuştur (Machiavelli, 1994: 63, 78-79; Aydınlı-Ayhan, 2004: 72).

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

Egemenlik kavramı, ilk önce sistematik olarak Fransız hukukçu Jean Bodin tarafından ortaya koyulmuştur. Bodin, egemenlik kavramını, Latince en yüksek, en üst anlamlarına gelen “superanus” teriminden türetmiştir. Fransız hukukçu, bu terimden hareketle “bir devletin mutlak ve sürekli gücü”nü nitelemek için “souveraineté” (egemenlik) kavramını kullanmıştır. Bodin, 16. yüzyılın sonlarına doğru yayınladığı “Devletin Altı Kitabı” adlı eserinde egemenliği, ülke üzerinde yaşayan bütün insanlar, bütün vatandaşlar ve teba üzerinde, kanunla kısıtlanmayan en üstün iktidar olarak tanımlamıştır (Beriş, 2008: 57).

Bodin yaşadığı dönemin ataerki yapısından hareketle devletin ailelerden meydana geldiğini ve ailede de babanın egemenliğinin sınırsız olduğunu ifade ettikten sonra, aile ile egemen güç arasında bir bağlantı kurarak, egemen gücün, yani kralın egemenliğinin de sınırsız, mutlak ve sürekli olduğunu vurgulamaktadır. O’na göre devlet ister istemez kralda somutlaştığı için, egemenlik ile kralın birbirine karıştırılması kaçınılmaz olur (Ağaoğulları-Köker, 2009: 33; Aydınlı-Ayhan, 2004: 74)

Egemenin mutlak oluşu, en açık biçimde egemenin yasalarla olan ilişkisi içinde görülür: “Egemenliğin ve mutlak erkin temel noktası, genel olarak bütün uyruklara onaylarını almaksızın yasa vermekte yatar. Bodinin egemenlik kuramı, hukuksal bir anlam içermekteyse de, gerçekte pratik bir siyasal amaç taşımaktadır. Daha açıkçası bu kuram, ulusal devletin tümüyle gerçekleşmesi için gerekli olan merkezi otoritenin güçlendirilmesi sorununa getirilen tarihsel-siyasal bir çözümdür.

Siyasal iktidarı, sağlam bir biçimde temellendiren ve mutlak iktidarın zorunluluğunu çok tutarlı bir biçimde ortaya koyup savunan düşünür Thomas Hobbes’dir. Hobbes’un kuramında beliren mutlak iktidar anlayışı, gerçekte modern devletin sahip olduğu temel ilkelerin başında gelmektedir (Ağaoğulları-Köker, 2009: 27-34,163,165).

Egemenlik, devlete içkin üstün bir gücü, devletin içinde auctoritas (iktidarın ilkesi) ile potestas’ın (iktidarın kullanımının) birleşmesini dile getiren modern bir kavramdır. Mutlak monarşide, kralın devlet ile bir anlamda özdeşleşmesi, yani egemenliğin kralın kişiliğinde, bedeninde somutlaşması, egemenlik kuramına açıklık kazandırmaktadır. Mutlak monarşi kuramları, “kralın istenci-halkın istenci” şeklindeki bir ikiliğin yadsınması üzerine kurulmuşlardır. Hobbes’un anlatımıyla, toplumda tek bir istenç vardır, o da devletinkidir; bunu dile getiren, dolayısıyla adaleti belirleyen

monarktır. Bireyler kralda “bir” olurlar ve ona boyun eğerek organik bir kimliğe sahip bütünleşmiş siyasal toplumun içinde yer alırlar.

Halk-ulus istenci, Rousseau’ya göre genel istenç, (her ne kadar güdümlenmiş ise de) krallık istencinin yerine konmuş demektir. Buna göre, tek bir bedene ve tek bir istence sahip olduğu kabul edilen ulus, kraldan boşalan yeri doldurup devletle özdeşleşir. İktidarın birliği ise, halkın, ulusun bir oluşu üzerine oturtulur; halk ayrıca elinde bulundurduğu egemenlikle de bir olur (Rousseau, 2012: s.23; Ağaoğulları, 1994: 23).

Halk-ulus egemenliği, sözcük anlamı açısından zorunlu olarak demokrasiyi içerir ya da en azından demokrasiyi çağırıştırır. Halk egemen ise, rejimin adı halkın iktidarı anlamına gelen demokrasi olmalıdır.

Fransız İhtilali’nin teorisyenlerinden Sieyes’e göre halkın-ulusun istencinin karşısında bireylerin istenci"ya da bireysel istençler diye bir şey söz konusu değildir. Genel istenç, hiç kimsenin istenci değildir; bir bakıma insanüstü olma özelliğine sahiptir (Ağaoğulları, 1994: 22)

İşte bu niteliğinden ötürü genel istenç, soyut bir varlığın, bir başka deyişle halkın-ulusun istencidir. Hiç kimsenin kendi istencini genel istenç olarak ortaya koyamamasına karşın, her yurttaş sanki genel istenç imişçesine istenç belirtmeye çalışmak zorundadır. Bu, yurttaş olmasının bir gereğidir. Dolayısıyla genel istenç, halkın istenci eşittir yurttaşların uymak zorunda oldukları norm” şeklinde belirlemektedir.

Ulusal egemenliğin belirleyici özelliği hukuksal bir birim olarak ulusun, devletin meşruluk kaynağını oluşturmasıdır. Nitekim 26 Ağustos 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi’nin 3. maddesinde egemenlik kelimesiyle ifade edilen üstün iktidarın mutlak surette halka ait olduğu ve hiçbir heyet, hiçbir fert, açıkça milletten kaynaklanmayan bir otoriteyi kullanamaz.” şeklinde ifade edilen bu ilke, 1791 Anayasasıyla anayasal norm haline getirilecektir. Söz konusu Anayasanın üçüncü maddesi egemenliğin özünü ulusta görmekte ve hiçbir kişi ya da kurulun açıkça ulustan gelmeyen bir otoriteyi kullanamayacağını hükme bağlamaktadır. Daha sonra bu ilkeler birçok devletin anayasasına temel hüküm olarak girecektir (Okandan, 1961: 21; Beriş, 2008: 59).

Böylece Fransız Devrimi’nden sonra egemenlik, “ulusal” bir içerik kazanmıştır. Başka bir ifadeyle devlet otoritesi ulusun varlığıyla özdeşleşmiş; siyasal toplum doğrudan kurucu bir irade olarak ulusun rızasına bağlanmış olur. Diğer taraftan ulusal egemenlik kuramı, tek kişiye dayalı hükümet sistemlerine karşı halkın çoğunluğundan güç

Millî Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Millî Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

alan temsilî demokrasinin kurumsallaşmasını sağlamıştır (Beriş, 2008: 60).

Osmanlı toplumunda millî egemenlik kavramı üzerinde Batı ile yoğun temasa geçildiği 19. yüzyılda ciddi olarak durulmaya başlanmıştır. Ancak, Osmanlı-Türk Anayasa Hukuku tarihi incelendiğinde, ne Tanzimat, ne Birinci ve ne de İkinci Meşrutiyet devirlerinde egemenliğin topluma ait olduğu gibi bir formülün pozitif hukukumuzda yer aldığını söylemeye imkân yoktur (Okandan, 1961: 21).

Millî Egemenlik kavramının Fransa İhtilali'nden etkilenen Yeni Osmanlılar tarafından işlendiği anlaşılmaktadır. Burada dikkati çeken nokta, halk-millet egemenliği ve "demokrasi" kavramları Türk düşünce hayatına aktarılırken bunun "cumhur, cumhuriyet" terimiyle karşılanması ve İngiltere örneğindeki parlamenter sistem-monarşi için de "usul-i meşveret" deyiminin kullanılmasıdır (Turan, 1996: 107; Çavdar, 1999: 33).

Usul-i Meşveret Hakkında Mektuplar adını verdiği dizi yazısıyla Fransa İhtilali'nin evreleri, devrimle ortaya çıkan kavramlar ve kurumlar hakkında bilgi veren Namık Kemal, millî egemenliği halkın hâkimiyeti ya da hâkimiyet-i ahali terimiyle ifade ediyordu (Turan, 1996: 107; Emil, 1988: 14-15).

Namık Kemal halkın egemenliğe katılmasının kanıtı olarak tahta çıkan yeni padişaha merkezî yönetimin önde gelen kişilerinin biat etmelerini yeterli buluyordu (Turan, 1996: 108).

Al i Suavi ise doğal hukuku aslında Tanrısal hukuk saydığı için egemenlik hakkının Tanrı'ya ait olduğu görüşünü savunuyordu. Fakat Tanrı'dan da kaynaklansa egemenlik gücünü kullananların farklı oluşlarının değişik hükümet sistemlerini doğurduğunu belirterek bunları monarşi, oligarşi ve cumhuriyet (halk egemenliği) olarak sıralıyordu. Namık Kemal gibi İslam devletlerinin başlangıçta cumhuriyet olduğunu öne sürüyor ve Osmanlı İmparatorluğu için böylesi bir rejimi uygun bulmuyordu. Suavi'ye göre cumhuriyet/demokrasi için başlıca engel, İmparatorluğun genişliği ile çok uluslu, farklı dillerin ve dinlerin yaşadığı toplumsal yapısı idi. Bu konuda "demokrasi yönetimi genel olarak küçük devletlere... monarşi yönetimi de büyük devletlere uygundur" savını ileri süren Rousseau'dan esinlendiği anlaşılmaktadır (Rousseau, 2012: 62; Turan, 1996: 108).

Fransız İhtilali'nden etkilenen Yeni Osmanlılarla birlikte egemenliğin kimde oluşuna göre biçimlenen üç tür yönetim sınıflaması

artık Türk siyasi düşünce hayatına girmiştir. Halk egemenliği olarak nitelenen cumhuriyet/demokrasi İmparatorluk için sakıncalı görülürken genelde parlamenter monarşi/meşrutiyet rejimi üstün tutulmuştur. Mizancı Murat, 1903'te yayımlanan Taharri-i İstikbal adlı yapıtında tam anlamıyla bir meşrutiyet sisteminin geçerli olabilmesi için bütün Osmanlılara görevde ve sorumlulukta eşitlik sağlanmasını ve millet egemenliğinin geçerli kılınmasını savunmuştur. Mizancı Murat'ın bu görüşü, Jön Türkler döneminde halk/millet egemenliğinin yalnız cumhuriyete özgü olmayıp meşrutiyet rejimlerinde de geçerli olacak bir ilke diye algılandığını göstermektedir (Turan, 1996: 108-109; Dal, 1985: 104).

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra hâkimiyet-i millîye kavramının siyasal alanda sıkça vurgulandığı anlaşılmaktadır. 1909 Şubatında kurulan Osmanlı Demokrat Fırkası programında "meşrutiyetin korunması ve vatanın yüceltilmesi" için hâkimiyet-i amme'ye yani toplum/kamu egemenliğine önem verileceğine dair bir ilke kabul edilmiştir. Yine 1910 Şubatında kurulan, başkanlığını Gümölcine mebusu İsmail Bey'in yaptığı Ahali Fırkası programında ise millî egemenlik, kamuoyunu temsil eden çoğunluğun düşünce ve istemleri olarak nitelendirilmişti (Tunaya, 1988a, C.I: 180).

Millî egemenlik parti programlarına girdiği gibi Ayan ve Mebuslar Meclisi görüşmelerinde de yüceltilen bir ilke haline gelmişti. Örneğin Ayanın 6 Ağustos 1909 günkü Anayasa değişikliğine ilişkin kararında, bu değişikliğin "meşrutiyet-i idare ve hâkimiyet-i milliyenin teyidi için" yapıldığı belirtilmişti (Okandan, 1961: 21).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkler için artık meşrutî düşünceyi savunmanın hiçbir anlamı kalmamıştır. Monarşik yönetimin milletin varlığını ve haklarını koruyamayacağı çok net bir şekilde anlaşılmıştır. Bu yönetim biçiminin çağ dışı kaldığını gençlik yıllarından beri yakından gözlemleyen Mustafa Kemal, milli egemenlik düşüncesini milli mücadelenin temel ilkesi haline getirmiştir. Bu ilke salt ulusal nitelikli kongrelerde değil yerel ve bölgesel kongrelerin oluşturdukları siyasal iktidarların da temelini oluşturmuştur (Dal, 1985: 104; Feyzioğlu, 1985: 742-744; İlgüner, 1999: 1-258, Apak, 1990: 100-130).

II. Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Kongresi (İzmir Büyük Kongresi)

Konuya girerken Milli Mücadele yıllarında vatanın kurtuluşunu ve milli bağımsızlığı sağlamak için Türkler tarafından düzenlenen kongrelerin bazı temel özelliklerinin belirtilmesi gerekmektedir. Özellikle Batı Anadolu'daki kongrelere ve onların kurdukları siyasal

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

İktidarlara ışık tutan bu özellikler konunun çözümlenmesine yardımcı olacak temel kriterleri de oluşturacaktır.

Mütareke döneminde yerel ve bölgesel direniş hareketlerinin örgütlenmeleri cemiyetler ve kongreler biçiminde olmuştur. Yerel kongreler dört ana bölgede toplanmışlardır. Bu bölgeler, Kuzey ve Doğu Anadolu, Batı Anadolu ve Trakya'dır.

Yerel hareketler Türkiye'nin devlet sorununa ilişkin tezler de oluşturmuşlardır. Yerel kongre ve siyasal iktidarlar devletin temel öğelerinden olan ulusal topraklar ya da anavatan anlayışına sahiptirler. Bu Türkiye'deki bütün kongre sistemlerinin ortak özelliğidir. Batı Anadolu'daki hareketlerde ulusal vatan anlayışı çok belirgindi. Bu nedenle de bölgesel olsalar bile bölgeci değillerdi. 16 Mayıs 1919 tarihinde Balıkesir'deki sivil örgütlenmenin ilk toplantısının açılış konuşmasını yapan Vehbi Bey vatan-ı azizimiz, menâfi-i memleket gibi kucaklayıcı terimler kullanmıştır (Tanör, 1996: 92). İleride görüleceği gibi İzmir, Balıkesir ve Alaşehir kongreleri vatanın kurtarılması, milli menfaatler, gibi kavramları kullanarak faaliyetlerinin nihai hedefinin ulusal kurtuluş olduğuna vurgu yapmışlardır.

Yerel ya da bölgesel karakterli iki önemli örgütlenme hareketi olan Erzurum ve Balıkesir kongreleri ulusal vatan anlayışında birdirler (Çarıklı, 1967: 112; Özalp, 1998, C.I: 83; Tanör, 2009: 36). Batı Anadolu'da delegelerinin büyük çoğunluğu yerli eşraf ve aydınlardan oluşan kongrelerin, ulusal kongreler gibi vatanın kurtarılması programıyla ortaya çıkması yerel hareketlerin bölgeci olmadıklarını göstermektedir (Albayrak, 1998: 141; İpek, 2013: 239-249)

Kongrelerde vatan ve millet gibi bütüncül kavramların öne çıkarılması, "eşraf öncülüğü" yüzünden "Batıdaki kongrelerin yalnızca bölgesel kurtuluş üzerinde durmakla yetindikleri" görüşünün eksik bir tespit olduğunu göstermektedir. Bu hareketler bölgesel savunmayı ve kurtuluşu amaçlamakla birlikte ulusal toprakların bütünlüğü ve bütün vatanın kurtarılması bakış açısına sahiptirler. Kongrelerin kararlarını incelerken görüleceği üzere Batı Anadolu'daki kongreler kurdukları siyasal oluşumlara heyet-i milliyeye adını vermişlerdir. Bu kongreleri toplayan cemiyetlerin birçoğunun isimleri de müdafaa-i vatan, istihlas-ı vatan idi (Özkaya, 1987: 140-141; Tanör, 2009: 37).

Yerel ve bölgesel hareketlerde halk, millet ve milli birlik anlayışı hâkimdi. Kongreler Türk milleti, Türk yurdu, Anadolu Türkleri, yurtseverlik gibi kavram ve temaları sıklıkla işlemişler dışa karşı kendi kimliklerini ve amaçlarını yerellik taşımayan bu terimlerle anlatmaya

çalışmışlardır (Taçalan, 1981: 159; Çarıklı, 1961: 117-120; Tanör, 2009: 40).

Yerel ve bölgesel kongrelerde ileri sürülen görüşlerin bir diğer ortak yönü, dış egemenlik (bağımsızlık) için direnişi ve gerektiğinde silahlı mücadeleyi göze almış olmalarıdır. Bütün yerel cemiyet ve kongre faaliyetlerinde bu konu vatan savunması için değişmez bir temel oluşturmuştur.

Egemenlik kavramının diğer yönü yukarıda da ele alındığı gibi iç egemenlikle ilgilidir. Buna göre yerel veya bölgesel kongre iktidarların kendilerini hangi egemenlik (devlet) merkezine bağlı gördükleri önem taşımaktadır. Yerel hareketlerin hemen tamamı söylem düzeyinde Osmanlı egemenlik sistemine (modeline) bağlıydı. Hatta ulusal kongre kabul ettiğimiz Erzurum Kongresi dahi söylem olarak padişaha yani Osmanlı egemenlik sistemine bağlılığını ifade etmiştir.

Balıkesir ve Alaşehir kongreleri başta olmak üzere Batı Anadolu kongre sisteminden çıkan söylem, Osmanlı Devleti egemenlik sistemine tam bağlılıktı. Buna karşılık eylem düzeyinde bunun tersi olmuştur (Tanör, 2009: 41-43; Çarıklı, 1961: 112-115, 206).

Bu çalışmada ana hatlarıyla temel özellikleri verilen Batı Anadolu kongrelerinden İzmir Büyük Kongresi, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri bağımsızlık, egemenlik, demokratik temsil ve meşruiyet açılarından analiz edilecektir.

Mütareke ve Kurtuluş Savaşı döneminde Batı Anadolu'da toplanan kongrelerin ilkini, 17 Mart 1919'da İzmir'de düzenlenen Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Kongresi (İzmir Büyük Kongresi) oluşturmaktadır. Mütareke döneminde Batı Anadolu'da 11 veya 12 kongrenin toplandığı görülmektedir. Sayının çokluğu, Kurtuluş Savaşı'nın ana cephesi olan bu bölgede Yunan işgalinin doğurduğu tepkinin genişliğinden ve kuvay-ı milliyeyi örgütleyip geliştiren hareketlilikten ileri gelmektedir (Turan, 1991: 270).

1 Aralık 1918'de Batı Anadolu'da Türklerin haklarını savunmak için kurulan İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti Yunanistan'a verileceği söylenen İzmir yöresinin Türk olduğunu kanıtlamaya çalışırken, en önemli girişimi bir kongre toplamak olmuştu (Köylü, 17 Mart 1335 (1919)).

Cemiyet yöneticileri İzmir'in Yunanlılara verilmesini önleyebilmek amacıyla 13 Mart 1919'da Türk Ocağının da katkısıyla İzmir Tiyatrosu'nda bir toplantı düzenlemişti. Köylü gazetesinin haberine göre bu toplantıya binlerce vatandaş iştirak ettiğinden tiyatro ağzına kadar ve adeta tavanlarına kadar dolduktan sonra binlerce ahali de dışarıda kalmıştı. Burada yapılan görüşmeler sonunda İtilaf

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

Devletleri temsilciliklerine verilmek üzere toplantıdaki halkın onayladığı 3 maddelik bir karar metni hazırlanmıştı (Köylü, 14 Mart 1919).

Bu kararların ilk maddesi dış egemenlikle yani milli bağımsızlıkla ilgilidir. Türklerin nüfus, emlak ve arazi yönünden çoğunluğu oluşturduğu belirtilerek Wilson Prensipleri gereğince İzmir için yabancı egemenliğinin söz konusu olamayacağını ilan ediyordu. Alınan bu karar İzmir'deki Türklerin bağımsızlık hakkını uluslararası hukuk kurallarına ve Wilson Prensipleri gibi hukuki bir metne dayandırarak uluslararası bir meşruiyet sağlamaya çalışıyordu (Hukuk-ı Beşer, 15 Mart 1335 (1919); Öztoprak, 2014: 34; Bayar, 1997, C.5: 152; Taçalan, 1981: 191).

Kabul edilen kararların ikinci ve üçüncü maddelerinde Milletler Cemiyeti'ne ve bu kurumun adalet ilkelerine göndermede bulunarak hareketin meşruiyet zemini oluşturuluyor ve Türk egemenliğinin yok edilmesine izin verilmeyeceği kararlılığı ortaya koyuluyordu. (Taçalan, 1981: 139; Turan, 1991: 271). Bu kararlar İzmir halkının büyük çoğunluğunun hislerine tercüman olan Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin bağımsızlık konusundaki hassasiyetini ve milli istiklalden asla taviz vermeyeceğini açıkça ortaya koyan bir belgedir (Köylü, 14 Mart 1919).

13 Mart toplantısı ve alınan kararlar cemiyetin düzenlediği kongre için önemli bir ön hazırlık niteliğinde olmuştu. 17 Mart 1919 Pazartesi günü Milli Sinema salonunda toplanan kongreye Aydın ili ile Karesi ve Menteşe sancakları içinde bulunan İzmir, Manisa, Balıkesir, Aydın, Muğla ve Denizli'nin belediye başkanları başta olmak üzere 37 belediye başkanı ve 37 müftü ile birçok belediye meclisi üyesi ve çeşitli kuruluşların temsilcileri katılmışlardı. Kongre için yapılan çağrıda ilçelerin 4'er, kazaların ise 2'ser delege göndermeleri istenmişti. Öteki temsilcilerle birlikte delege sayısının 165'e çıktığı sanılmaktadır. Katılanlar bu sayıda olmasa da İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Kongresi, delege yönünden Mütareke döneminde düzenlenen bütün kongreler içinde Üçüncü Büyük Edirne Kongresi'nden sonra ikinci sırayı almaktadır (Turan, 1991:271; Bıyıklıoğlu, 1992, C.I: 250; Tanör, 2009:147). Köylü gazetesine göre Büyük Kongre Aydın vilayeti ile Menteşe ve Karasi sancakları İslam ahalisinin üç yüzü aşkın delegesinin katılımıyla açılacaktı (Arıkan, 1989: 220'den Köylü 17 Mart 1919).

Kongre çalışmaları dışında delegeler heyetler oluşturarak İzmir vali vekili Nurettin Paşa'yı ziyaret etmekteydiler. Nurettin Paşa

ziyarete gelen gruplara ileride kurulacak direniş teşkilatlarının çekirdeklerini kendi il ve ilçelerinde kurmalarını tavsiye ediyordu. Bu heyetler arasında bulunan Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin "Paşa, İzmir'i Yunana verecekler. Biz boş durmayacağız. Halkımız asker, para, yiyecek-içecek sağlar. Yalnız noksanımız bir komutandır" diye komutan valinin Denizli'ye gelmesini önermesi, kongreye egemen olan havanın niteliğini yansıtmaktadır. Ahmet Hulusi Efendi bu sözleriyle hem kongre adına bağımsızlık azmini ortaya koyuyor hem de bu uğurda halkla birlikte İstanbul Hükümeti'ne rağmen bir direniş cephesi oluşturma kararlığını ifade ediyordu (Taçalan, 1981: 209).

Üç gün süren ve 19 Mart 1919 günü sona eren İzmir'deki bu ilk kongrede dört maddeden oluşun önemli kararlar alınmıştır. Bu maddeler içinde en önemlisi dördüncü madde idi: İstikbalini tehdit eden tehlikeler karşısında varlığını müdafaa gereğini kavrayan Türk Milleti Düvel-i Muazzama'dan beklediği adalete güvenerek sükunetini korumakta ve hakkını bilfiil muhafaza mecburiyetine düşmeyeceğini ümit etmektedir (Öztoprak, 2014: 46-47). Bu madde açıkça Türk yurduna yöneltilecek saldırılara silahla karşı konulacaktır anlamına gelmekteydi. Bu ilke çerçevesinde böyle bir saldırının önlenmesi için İstanbul'daki Anlaşma Devletleri temsilcileri ile görüşmeler yapmak ve oradan da Paris'e gidip milli hukuku bölge namına Barış Konferansı'nda savunmak amacıyla bir heyet oluşturulmuştur. Bu heyet İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcileriyle görüşüp Kongre'de alınan kararları onlara iletmiştir. Padişah tarafından kabul edilmiş olan heyet Sultan'a bağlılıklarını arz etmiştir. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin engelemeleri nedeniyle Paris'e gitmemiştir (Bayar, 1997, C.5: 148; Turan, 1991: 271).

Kongrede 15 kişilik bir İdare Heyeti seçilmişti. Yönetim kurulu demek olan bu heyette Belediye Başkanı Hacı Hasan, Hacı Ali Paşazade Refik, Kapantzade Tahir, Tokadlızade Şekip, Abdurrahman Sami, Alemdarzade Ethem, Moralızade Halit ve Nail kardeşler, Dr. Ethem, Cami Baykut, Şeyh Nurettin, Cemal Şahingeri yönetimde görev almışlardı (Köylü, 20 Mart 1919; Arıkan, 1989: 224; Turan, 1991:271).

Kongrede kabul edilen metin Paris Barış Konferansı'na telgrafla iletilmişti. Ne var ki Yunanlıları İzmir'e çıkartmakta kararlı olan Üç Büyükler üzerinde bunun bir etkisi olmamıştı. İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine ve Paris Barış Konferansı'na Kongre kararlarının iletilmesi kongrenin dış ilişkileri yürütmekte bağımsız bir siyasi iktidar gibi davrandığını gösteriyor.

Batı Anadolu kongreleri bölgesel olmaktan çok ulusal kavrayışa sahip olduklarını daha baştan belli etmişlerdir. İzmir Büyük Kongresi

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

tarafından İstanbul'daki İtilâf Devletleri Yüksek Komiserlerine iletilen muhtıradaki, "Türk milleti", "Türk halkının millî iradesi" ile ilgili vurgulamalar millet anlayışını açıkça göstermektedir (Öztoprak, 2014: 45-47; Taçalan, 1981: 159-163; Tanör, 2009: 39-40).

İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, kongreden sonra çalışmalarını sürdürmede yeni ve beklenmedik güçlüklerle karşılaşmıştı. Çünkü Vali Nurettin Paşa görevden alınmış ve yerine "Kambur" diye tanınan eski İçişleri Bakanı İzzet Bey getirilmişti. Hürriyet ve İtilaf Partili olan yeni valiye göre söz konusu dernek, İttihatçı idi, dahası Bolşeviklik de güdüyordu. Bu nedenle derneğin çalışmalarını zararlı buluyordu. İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Derneği, kentlin işgal edilmesi üzerine oradaki çalışmalarına son vermek zorunda kalmıştı (Bayar, 1997, C.5: 147; Tunaya, 1988a, C.I: 483; Turan, 1991: 272).

III. Balıkesir Kongreleri

Milli Mücadele döneminde Balıkesir'de beş kez kongre düzenlenmiştir. Bunların ilki 28 Haziran-12 Temmuz 1919 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Balıkesir kongrelerinin tarihleri ve sayısı konusunda görüş birliği yoktur; bu konuda farklı düşünceler ileri sürülmüştür (Selek, 1988: 32-33; Bolak, 1988: 48; Gülen, 2007: 71-82). Ancak bu çalışmada Balıkesir'de yapılan kongrelerin sayısı 3 ya da 4 değil, Mücteba İlgürel, Bülent Tanör ve Şerefettin Turan'ın verdiği rakamlar esas alınarak 5 olarak kabul edilmiştir (İlgürel, 1999: 87-210; Tanör, 2009: 114,148; Turan, 1991: 272-293).

Batı Anadolu'daki milli hareketlerde vatan anlayışı çok belirgindir. Bu nedenle de bölgesel olsalar bile bölgeci değillerdir. Henüz ilk kongre düzenlenmezden önce 16 Mayıs 1919'da Balıkesir'deki sivil örgütlenmenin ilk toplantısının açılış konuşmasını yapan Vehbi Bey "vatan-ı azizimiz", "menâfi-i memleket" gibi kucaklayıcı terimler kullanıyordu. Rum ve Ermeni cemaatlerinin dinsel temsilcileri de orada hazır dılar. Katılımın Müslüman olmayanlar dahil tüm toplumu hedeflemesi demokratik temsil ve meşruiyete nedenli önem verildiğini göstermektedir. Yine Alacamescit'te yapılan toplantıda başta Mehmet Vehbi Bey ve arkadaşları Balıkesir'in savunulması özelinde vatanın kurtarılması amacıyla silahla karşı koyma kararı alıp asker toplamaya başlamışlardır. Silahla karşı koyma kararı önce gizli toplantıda alınmış, daha sonra Vehbi Beyin ifadesi ile halka mal etmek için Alaca Mescit toplantısı düzenlenmiştir (Bolak, 1988: 51,76; Tanör, 2009: 36)

Birinci Alacamescit toplantısında Umumi Heyet veya Meclis olarak adlandırılan 41 üyeli bir yönetim kurulu oluşturulmuştur. Heyetin en dikkate değer tarafı halkın oylarıyla iş başına gelmiş olmasıdır. Bu heyette Mehmet Vehbi Bey, Belediye Reisi Hafız Mehmet Emin Bey, Dava Vekili Saadettin Bey gibi isimler bulunuyordu. 19 Mayıs'taki seçimde merkezde görevlendirilen bu geçici Heyetin yerine 4 Haziran 1919 günü yapılan seçimde kalıcı bir Heyet-i Merkeziye oluşturulmuştur. Yine halk tarafından iş başına getirilip tam yetki verilen ve yedi kişiden oluşan Heyet-i Merkeziye'nin üyeleri arasında Mehmet Vehmi Bey, Maarif Müdürü Sabri Bey, Gönenli Osman Bey gibi halkın güvenini kazanmış zatlar bulunmaktaydı (İlgürel, 1999: 68-74).

Birinci Balıkesir Kongresi (28 Haziran-12 Temmuz 1919), kapsama alanı bakımından yerel olarak nitelendirilebilecek en dar ölçekli örgütlenmelerdendir. Bu Kongre Balıkesir ve civar kazaların delegelerinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Ancak bu kongrenin halk meclisi niteliğinde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü Balıkesir Kongresinin toplantıları halka açık idi. İlgüner, bunun en belirgin örneğinin Balıkesir'de Kongre öncesi gerçekleştirilen ve halka açık yapılan Okuma Yurdu Toplantısı veya Alacamescit toplantıları olduğunu belirtmektedir (İlgürel, 1999: 93; Tanör, 2009: 125).

Birinci Balıkesir Kongresi'nde, ülke çıkarlarını yakından ilgilendiren kararlar alınmıştır. Bu kongre sayesinde Kuva-yı Milliye heyetiyle komutanlar arasında işbirliği sağlanmış, yedek subaylardan yararlanılmasına karar verilmiştir. Bu subay ve komutanlar teşkilatın emirlerine itaat edeceklerine dair söz vermişlerdir. Bu karar askerin sivil otoriteye bağlanması açısından son derece önemlidir. Batı Anadolu kongrelerinin genel niteliği sivillerin inisiyatifleri elinde bulundurması, yönetime sivillerin egemen olmasıdır. Birinci Balıkesir Kongresi'nde yeni bir Heyet-i Merkeziye kurulmasına karar verilmiştir. Bu Heyet-i Merkeziye'de kazalar ve cepheler ayrı ayrı temsil edilmiş, Heyetin reisliğine de Hâcim Muhittin Bey seçilmiştir. Cephelerdeki kuvvetlerin hangi kazaların yardımıyla beslenecekleri, Reddi İlhak Heyetleri yetki ve bağlantılarıyla cephelerin takviyesi için hangi kaza halklarının nerelere sevk olunacakları bu kongre tarafından tespit edilmiştir. Bu kongre için milli hâkimiyet ve milli bütünlük yönünde ilk adım nitelmesi yapılmıştır (Özalp, 1998, C.I: 43; İlgürel, 1999: 96).

Balıkesir Kongresi kararlarının niteliğine dikkati çeken Celal Bayar daha sonraları, "Bu devletleşme şuuru mahallî tefekkür de değildir, millî misak sınırları içinde bütün vatana şâmildir" diyecektir. Yine Balıkesir'den İstanbul'daki bir miting heyetine çekilen telgrafta "İzmir Anadolu'nun kalbi ise, İstanbul da dimağdır. Onun tahlisi

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

(kurtarılması) uğrunda Türk bütün mevcudiyetini fedaya amâdedir" denmekteydi (Kutay, 1986: 28; Özalp, 1998, C.I: 83; Bolak, 1996: 33).

İlk Balıkesir Kongresinde seçilen Merkez Heyeti, Ayvalık, Soma ve Akhisar cephelerinde Yunanlılara karşı direnen kuva-yi milliye güçlerini oluşturmaya, her yönden desteklemeye çalışırken, Balıkesir'e bağlı ilçe ve bucaklarda da teşkilatlanmaya önem vermişlerdi. Ancak teşkilatın genişlemesi bunlar arasında uyum ve işbirliğinin sağlanması gerektiğini doğurmuştu. Bu nedenle Merkez Yönetim Kurulu, Hâcim Muhittin Bey'in başkanlığında yaptığı 19 Temmuz günkü toplantısında teşkilatı birleştirmek amacıyla Balıkesir'e bağlı kazalarla merkez kazaya bağlı nahiyelerden ikişer kişinin katılacağı bir genel kurul toplantısı yapılmasını kararlaştırmıştı (Turan, 1991: 276).

Bu amaçla, 26-30 Temmuz 1919 tarihleri arasında gerçekleştirilen İkinci Balıkesir Kongresi ya da asıl adıyla Balıkesir Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Kongresi yerellikten çıkıp Kuzeybatı Anadolu yöresini temsil etmiştir (Çarıklı, 1967: 26; Tanör, 2009: 125).

Bir genel kurul niteliğinde olan bu ikinci kongreye 18 kaza ve nahiyeye temsilcileriyle birlikte 44 delege katılmıştı. Bu kongreye delege gönderen kazalar arasında Saruhan sancağına bağlı Akhisar ve Soma kazaları da bulunmaktaydı. Redd-i ilhak Heyeti merkezinde açılan kongrede başkanlığa Hacim Muhittin Bey, başkan vekilliklerine Mehmet Vehbi ve Sabri Beyler seçilmişlerdi. Heyet-i Merkeziye yasama ve yürütme yetkisine sahip idi. Kongre'de vatan müdafaasını mukaddes sayan vatanın birliğini ön planda tutan önemli kararlar alınmıştı. Bu düşünce, Kongre'de kabul edilen kararların 4. maddesinde "Kongre'nin maksad ve gayesi, istihası vatanıdır (vatanın kurtarmak) cümlesiyle açıkça ortaya konmuştur. Yine Kongre kararlarından 7. ve 27. maddeler vatan savunmasındaki kararlığa vurgu yapmaktadır: 7. maddede "Yunan'a karşı harekât devam ettiği müddetçe milli seferberlik umumi olup, herkes hizmet-i vataniye ile mükelleftir" denilmekteydi. 27. maddede ise kongrenin temel hedefini "Yunanlıları memleketimizin her tarafından tard edinceye kadar harbe devam etmek, vazifenin en birincisi olmak üzere kabul edilmiştir" cümlesi ile somutlaştırıyordu. Aslında yöresel bir kongre olan İkinci Balıkesir Kongresi almış olduğu bu kararlar nedeniyle kendisini "Millî Kongre" olarak ilân etmiştir (Özalp, 1998, C.I: 44-46; İlgürel, 1999: 102-105).

Kongre almış olduğu kararları padişaha bağlılık ifadeleriyle İstanbul hükümetine bildirmiştir. Burada padişaha bağlılıktan söz edilmekle birlikte padişahın ve hükümetinin yasaklamalarına karşın düşmana silahla karşı koyarak "gayelerinin yurdun halası" olduğunu

açıkça ifade etmek suretiyle karar ve eylemlerinde bağımsız olduğunu göstermektedir. Kongre, aldığı kararlar doğrultusunda Yunan işgalinin son bulması ve Türklerin haklarının kabul edilmesi için İngiltere, Amerika, Fransa ve İtalya siyasi temsilcilerine nota vermiştir (İlgürel, 1999: 106).

Aynı yerde yapılan kongrelerin o mülkî birim içinde daha etkili bir temsile yönelerek büyüme gösterdiği anlaşılmaktadır. Balıkesir’de yapılan bu ikinci kongrenin birinci kongreye oranla daha fazla ilçeyi kapsadığı ve daha geniş bir katılıma sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu dar çerçeve içinde bile temsil tabanını genişletme çabası içinde olmuştur.

Vatanın kurtarılmasını temel amaç edinme konusunda, ulusal önderliğin damgasını taşıyan Erzurum Kongresi ile bundan üç gün sonra, 26 Temmuz 1919 toplanan İkinci Balıkesir Kongresi arasındaki tam bir paralellik vardır. İkinci Balıkesir Kongresi de tıpkı Erzurum Kongresi gibi, yöresel kurtuluşu değil ulusal kurtuluşu esas hedef edinmiştir. Bu, "Anadolu’da ortak bir kamuoyunun oluştuğunu" gösterir. Her iki kongrede alınan kararlar, yerel kongrelerin sadece kendi bölgelerini kurtarmaktan ibaret dar bir bakış açısına sahip bulunmadıklarını ortaya koymaktadır. Olsa olsa bunların, etkinlik alanları bakımından bölgesel oldukları söylenebilir (Tanör, 2009: 127,142).

Bölgenin korunması için silahlanma ve silahlı direniş kararları da en üst organ olan kongrelerden çıkmıştır. Batı Anadolu kongrelerinde İkinci Balıkesir Kongresi’nden başlayarak bunu görmek mümkündür. İkinci Balıkesir Kongresinde Yunanlıları vatandan söküp atmak temel hedefine ulaşmak amacıyla seferberlik ilan edilmiş vatan savunması her vatandaş için kutsal bir görev olarak kabul edilmiştir. Kongre kararlarına göre askere alma işi bir düzene bağlanmıştır (Özalp, 1998, C.I: 44).

Kongrelerde belirginleşen sivil-siyasal otorite ile bunlar tarafından kurulan silahlı güçler arasındaki ilişkilerde, askerî gücün sivil otoriteye kesin olarak tâbi ve bağımlı olmasına büyük önem verilmiştir. Seçim olgusu bunun ilk aşamadaki göstergesidir. Yani silahlı güçlerin komutanlarının sivil kongre delegeleri veya Heyet-i Merkeziye tarafından seçilmesidir. Daha da ilginç, silahlı birlik komutanlarının sivil halktan olması kuralının getirilmiş olmasıdır; İkinci Balıkesir Kongresi’nde alınan kararların 8. maddesinde bu birliklerin "başlarında eşraftan bir zat bulunacak" hükmü yer almaktadır (Özalp, 1998, C.I: 44; Çarıklı, 1967: 113; Tanör, 2009: 164).

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

Alaşehir Kongresinden sonra Anadolu'da ulusal direniş alanında önemli gelişmeler olmuştu. Bunların en önemlisi Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli'deki bütün ulusal örgütlerin Müdafaa-i Hukuk adı altında birleştirilmesi ve Damat Ferit Hükümeti'ni düşürmek için İstanbul'la haberleşmelerin kesilmesi kararlarının alınmasıydı. Öte yandan İkinci Balıkesir Kongresi'nde Eylül başlarında yüz kişilik yeni bir kongrenin düzenlenmesi öngörülmüştü. Ayrıca Alaşehir'de örgütlenmeye ilişkin olarak alınan kararların bölgelerde uygulanabilmesi için yeniden bazı toplantılar yapılması da gerekiyordu. İşte Üçüncü Balıkesir Kongresi bu nedenlerle düzenlenmişti (Turan, 1991: 287-288; İlgürel, 1999: 123).

16-22 Eylül 1919 tarihleri arasında gerçekleştirilen kongreye Balıkesir, Bandırma, Erdek, Gönen ve Edremit'ten gelen otuzu aşkın delege katılmıştı. Başkanlığa Hacim M. Çarıklı. Başkanvekilliklerine Vehbi Bey ile Hoca Mehmet Bey seçilmişlerdi. Üçüncü Balıkesir Kongresi'nde Alaşehir Kongresi'nin almış olduğu kararlar kabul edilmiştir. Yine Alaşehir Kongresi'nde belirlenen yönetmelikler çerçevesinde yöresel örgütlenme üzerinde durulmuş, oluşturulan kurullar için seçimler yapılmıştı. Seçimler sonucunda Ayvalık Cephesi Milli Alay Komutanlığına Pelit köylü Emirzade Mehmet, Soma Cephesi Alay Komutanlığına Kırkağaçlı Hacı Salihzade Emin, Akhisar Cephesi Alay Komutanlığına da İttihat Terakki İzmir Sorumlu Katibi M. Celal (Bayar) gibi sivil şahıslar seçilmişlerdi (Turan, 1991: 288).

Üçüncü Balıkesir Kongresi'nden hemen sonra Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin önemli bir girişimi, kongre kararlarını kamuoyuna duyuracak ve Kuvâ-yı Milliye bilincini yayacak bir gazetenin yayımlanması oldu. Bu amaçla çıkarılan İzmir'e Doğru gazetesi 16 Kasım 1919 ve 27 Haziran 1920 tarihleri arasında yayını sürdürmüştür (Tanör, 2009: 122; Baran, 2001: 43).

Batı Anadolu'daki "Milli Heyetler" , Sivas Kongresinde kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk derneğine katılmakta oldukça ağır davranmıştı. Bunda, başından beri örgütlenmede izlenen yolların ve güdülen amacın oldukça değişik olmasının payı vardı. Bu nedenle olayların gelişmesine göre sık sık kongre düzenleyip gerekli kararlar alma yoluna gitmişlerdi. Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi 10 Ekim 1919' da yayımladığı bildiride 20 Ekimde büyük bir kongre toplanacağını bildirmişti. Bu haber Sivas'a ulaşınca Mustafa Kemal'in tepkisine neden oldu. Çünkü Mustafa Kemal Sivas Kongresi'nin aldığı kararlar uyarınca Reddi-i İlhak ve benzeri cemiyetlerin tek bir çatı altında toplanmasını istemekteydi. Balıkesir Heyet-i Merkeziye'si ise içinde bulunduğu kritik

durum (Yunan kuvvetleriyle savaşmak ve Anzavur isyanını bastırmakla uğraşmak) nedeniyle çalışmalarına bir süre daha devam etmekte ısrarlı idi. Bu yüzden Sivas ile Balıkesir arasında önemli bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştı (Turan, 1991: 291; İlgüner, 1999: 157).

Dördüncü Balıkesir kongresi bu anlaşmazlık nedeniyle gecikmeli olarak 19 Kasım 1919 günü başlayabildi. Kongreye başkan olarak Vehbi Bey seçildi; çalışmalar üç gün sürdü ve 21 Kasım'da Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarını andıran kararlar alarak sona erdi. Yapılan görüşmelerde önce maksad-ı milliye ve irade-i milliyenin her türlü mukadderat-ı memlekete hâkim olması için sonuna kadar mücadele edeceklerine dair yemin verdiler. Bu suretle bütün Anadolu'da istilacılara karşı sürdürülen çalışmaların birleştirilmesi için önemli bir adım atılmış oluyordu. Bundan sonra Balıkesir, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında, fakat müstakil bir tarzda hükmünü sürdürecektir. Ancak belirlenen hedef ortaktır (İzmir'e Doğru, 20 Teşrin-i Sani 1335 (20 Kasım 1919); İlgüner, 1999: 165).

Dördüncü Balıkesir Kongresi başta Balıkesir ve kazalarında mitingler düzenlenmesi kararı almıştı. Bu mitinglerin ilki 28 Kasım günü Balıkesir'de yapıldı. On bini aşkın kişinin katıldığı bu toplantıda alınan kararlar (mukarrerat) beş madde halinde kaleme alınmış olup, Heyet-i Merkeziye üyelerinden oluşan Miting Heyeti tarafından "bütün cihan-ı medeniyete" (uygar dünyaya) duyurulmuştur. Özet olarak, alınan kararlar ile barış konseyinin Yunanlıların "geçici" olduğu söylenen işgalinin devamını onaylaması protesto edilmiş ve "Dünyada ulusların varlıkları ancak kuvvetle, silahla sağlanabilecektir" denilerek Türk halkının "Anadolu'nun kalbi olan İzmir"i kurtarmak için her türlü özveriye katlanacağı belirtilmişti. Daha sonra Karesi Mutasarrıflığı ile bütün kazalarında buna benzer mitingler yapılmış ve benzer kararlar alınmıştır (İzmir'e Doğru, 30 Teşrin-i Sani 1335 (1919); Özalp, 1998, C.I: 76-77; Tanör, 2009: 154).

Kasım 1919'da yapılan Dördüncü Balıkesir Kongresi Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk derneğine katılmayı kabul etmesine karşın Heyet-i Merkeziye aradan üç buçuk ay geçtikten sonra yeni bir kongre düzenleme gereği duymuştu. Bunun en büyük nedeni, Müdafaa-i Hukuk'la birleşme işleminin henüz tamamlanmamış olmasıydı. Bununla birlikte ülke çapındaki siyasal gelişmeler ve bölgedeki olaylar karşısında cephelerde ve kuva-yı milliyede bazı düzenlemeler yapmak da gerekli görülmüştü. Türkiye'deki en önemli siyasal gelişme İstanbul'da Mebuslar Meclisinin toplanması ve Misak-ı Milli'nin ilan edilmesi olmuştu. Kuşkuyla artan İtilaf Devletleri İstanbul hükümeti üzerindeki baskılarını artırırlarken Ahmet Anzavur da yeniden

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

ayaklanmıştı. Anzavur, Biga'yı ele geçirmiş, çıkan çatışmada Balıkesir Merkez Heyeti üyesi olan Köprülü Hamdi Bey ile birkaç subayı şehit etmişti (Özalp, 1998, C.I: 99; Turan, 1991: 292-293).

Beşinci Balıkesir Kongresi bu gelişmeleri değerlendirip gerekli kararları almak amacıyla düzenlenmişti. 10 Martta başlayan Kongreye Balıkesir, Saruhan sancakları ile Bursa vilayeti ve Bilecik sancağı merkez liva ve bütün kaza ve nahiye delegelerinden oluşan 64 temsilci katılmıştı (İzmir'e Doğru Gazetesi, 10 Mart 1336 (1920); İlgürel, 1999: 205; Özalp, 1998, C.I: 102).

Beşinci Balıkesir Kongresi'nde alınan kararlar yeni bir tüzüğün maddeleri görünümündedir. Alınan kararlara bakıldığında, Balıkesir Kongresi ve Heyet-i Merkeziyesi'nin kendine güveninin devam ettiği, Ankara'daki Temsil Heyeti'ne tam bir bağlılığın söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Özetle bu kararlar şunlardı: Haksız Yunan işgaline Yunanlılar Anadolu'dan atılıncaya kadar bütün mevcudiyetimizle karşı koyulacak. Yunan işgalinin, Tahkik Heyeti'nin işgalin sonlandırılması hakkındaki raporuna rağmen vahşi bir şekilde devamı insani düsturlara aykırı olduğundan, Müslümanlar vatanlarının kurtarılması için tam bir harekât hürriyetine sahiptirler. Umumi Heyet Sivas Kongresi'nin milli birlik ve istiklalimizin muhafazası uğrunda kabul ettiği kararlara tamamen iştirak eder. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla Kongre'nin almış olduğu bu kararlar yürürlüğe girmemiştir (İlgürel, 1999: 206).

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgalinden iki gün sonra Balıkesir'de yapılan protesto mitingi ve bu toplantıda "Milleti İslamiyenin istihkarı hayat ederek bu gibi tecavüzleri reddetmeye katiyen karar vermesi" ve "tecavüzün tamiri" yönünde kararlar alınması bir çeşit halk meclisi iradesi idi. Olayların içinde yaşayan ve mitinglerin düzenlenmesinde birinci derecede rol oynayan Kâzım (Özalp) Paşa'nın bu kararlardan söz ederken, bir "halk mitinginin o gün orada verdiği kararlar" diye vurgulama yapması dikkat çekicidir (Özalp, 1998, C.I: 105-106; Tanör, 2009: 154).

Tanör'e göre Balıkesir mitinglerinde olduğu gibi, mitinglerde sadece konuşma ve protestoyla yetinmemek, bir de kararlar almak, bunları Miting Heyeti adına dünya kamuoyuna duyurmak, vb., bütün bunlar üzerinde dikkatle durulması gereken eylemlerdir. Bu uygulamalar doğrudan demokrasi çağrışimleri uyandırmakta, miting topluluklarını da asli kurucu organ durumuna getirmektedir (Tanör, 2009: 155).

Balıkesir mitinglerinde kabul edilecek kararların daha önceden Kongre tarafından kaleme alındığı ve mitingde topluluğun onayına sunulduğu anlaşılmaktadır. Fakat burada bile demokratik ve kitlesel katılıma önem verildiği açıktır. Öyle ki, Türk Milleti, silahlı mücadele ve Yunan işgaline bütün mevcudiyetiyle karşı koyulması gibi doğrudan toplumun kaderini ilgilendiren kararlar, Kongre delegeleri ya da Heyet-i Merkeziye tarafından değil, doğrudan doğruya halk tarafından alınmış olmaktadır. Bu uygulamalar milli egemenlik ve milli iradenin doğrudan ve açık tezahürleridir (Özalp, 1998, C.I: 76-77, 105-106).

IV. Alaşehir Kongresi

Alaşehir'de kongre toplanması kararı İkinci Balıkesir Kongresi'nce oluşturulan Heyet-i Merkeziye tarafından alınmıştı (Çarıklı, 1967: 31; İlgüner, 1999: 119). 11 Ağustos 1919 tarihinde Heyet-i Merkeziye'nin aldığı karar aynı zamanda Alaşehir Kongresi'nin toplanma amacını da açıklamaktadır:

"Burada (Balıkesir'de) olduğu gibi Denizli'den itibaren bütün cepheler harekâtının tevhidî maksadıyla 15 Ağustos 335'de Alaşehir'de daha umumi bir kongre akdi hususu mahallerine yazıldığı ve Akhisar'dan alınan cevapta da ol vecihle ve tarih-i in'ikadına muvafakat edildiği ... Alaşehir'e kadar olan harcırahlarıyla orada buldukları müddet ihtiyar edecekleri mesârif-i zaruriyenin takdir ve îtâsı hakkındaki Heyet-i Merkezîye Redd-i İlhak Heyeti'nin 10-11 Ağustos 335 (1919) tarihli kararı dûr ü dırâz (uzun uzadıya) müzakereden sonra merkezden iki murahhasın îzâmı (gönderilmesi) ve bunların da Hâcim Bey ile Müftî-zâde Abdülgafur Efendi'nin olması ve mesârif-i zarûriyelerinin îtâsı ve ileride hesab-ı kat'îsi görülmek üzere şimdilik üç yüz lira avans olarak îtâsı takarrür etti".

Karar metninde ifade edilen hususa göre Balıkesir'de olduğu gibi Denizli'den itibaren bütün cepheler harekâtının birleştirilmesi maksadıyla 15 Ağustos 1919'da Alaşehir'de daha umumi bir kongre yapılması hususu, ilgili mahallere bildirilmiştir (Bolak, 1996: 1996: 40).

Balıkesir'den gönderilen ve Alaşehir'de kongre düzenleneceğini bildiren telgraflar Batı Anadolu'daki birçok mutasarrıflığa ve kaza merkezine ulaştırılmıştı. Bu nedenle Dahiliye Nezareti hemen harekete geçmiş, Kongreyi engellemek istemiş fakat başarılı olamamıştı. Alaşehir'de görüşülmesi istenilen maddelerin çoğu Balıkesir'de şekillenmiştir. Balıkesir delegeleri Salihli'ye vardıklarında burada daha önceden belirlenen on beş maddeye iki madde daha ilave etmişlerdir. Hâcim Muhittin Bey'in Alaşehir'e gelişi ve Alaşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yardımlarıyla Kongre'nin açılışı da 16 Ağustos 1919 günü

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

olmuştur (Konukçu, 1999: 56; Konukçu, 1988: 17). İstanbul hükümeti kongrenin toplanmasını ve çalışmalarını engellemeye çalışmıştır (ATASE, İstiklal Harbi Arşivi, No: 1/3, Dosya: 81, Fihrist: 6-1,2; ATASE, Atatürk Özel Arşivi, No: 4/1, Klasör: 13, Dosya: 1335/29-40, Fihrist: 17-2'den aktaran Aydınel: 1990: s.264).

Alaşehir Milli Kongre mukarreratına (kararlarına) göre Kongre'nin amacı Yunan tecavüzlerine karşı mücadele ve vatan müdafaasını birleştirmek, Paris Sulh Konferansı tarafından Yunan zulüm ve vahşetinin tespiti için İzmir'e gönderilen Tahkikat Komiyonu'na ayrıntılı raporlar düzenleyip takdim etmek idi (Çarıklı, 1967: 205; Konukçu, 2000: 103).

Alaşehir Kongresi 16-25 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Kongre başkanlığına Balıkesir'de olduğu gibi Hâcim Muhittin Bey seçilmiştir. Diğer kongre üyeleri ise Alaşehir ileri gelenleriyle civar şehir ve kazaların temsilcileri ve Bandırma'ya kadar bütün cephelerdeki Redd-i İlhak heyetleri delegeleriydi. Toplantıya 44 delege katılmıştı. (Çarıklı, 1967: 38; Çarıklı, 1988: 127; Konukçu, 2000: 74-78; Bayar, 1997, C.8: 49-50).

Alaşehir Kongresi'nde alınan kararlar 26 maddeden oluşmaktaydı. Bu kararlara bakıldığında İkinci Balıkesir Kongresi kararlarının esas alındığı anlaşılmaktadır. Kongrede alınan kararlar özetle şunlardı: Yunanlılarla savaşın düşman ülkeden atılıncaya dek sürmesi, bu amaçla seferberlik ilanı, halktan vergi toplanması, Yunanlıların yaptıkları zulümlerin bir rapor halinde İzmir'deki Muhtelit Tahkikat Komisyonu'na bildirilmesi, Kongre kararlarının bir özetinin padişaha ve İtilaf Devletleri mümessillerine telgrafla tebliği (Konukçu, 1988: 25-27).

Bu çalışmada ele alınan kongrelerin amacı ortaktır. Alaşehir Kongresi kararlarının 5.maddesinde Kongrenin amacı "Harekat-ı Milliye'nin gaye-i yeganesi... sevgili memleketimizden vahşi ve aduvv-ı ırkımız olan Yunanlıların tardından ibarettir" şeklinde tespit edilmiştir. Daha önce İkinci Balıkesir Kongresinin 4.maddesinde aynı hedef "Kongre'nin maksad ve gayesi istihlâs-ı vatan" (vatanın kurtarılması) olarak belirtilmiştir (Çarıklı, 1967: 112; Konukçu, 2000: 194).

Her iki kongrenin amaçlarının belirtildiği bu tek madde dahi bu kongrelerin birer milli kongre olduğunu göstermektedir. İkinci Balıkesir Kongresi yöresel, Alaşehir Kongresi bölgesel olmasına karşın almış olduğu kararlar yönüyle milli kongre niteliğindedir (Özalp, 1998, C.I: 44-46; İlgürel, 1999: 102-105).

Balıkesir ve Alaşehir kongreleri kararlarına bakıldığında devlet bilinci ve sorumluluğu içinde hareket edildiği anlaşılmaktadır. Celal Bayar özellikle Balıkesir Kongresi kararlarının niteliğine dikkati çekerek, "Bu devletleşme şuuru mahallî tefekkür de değildir, millî misak sınırları içinde bütün vatana şamildir" demiştir (Kutay, 1986: 28).

Alaşehir Kongresi karar, beyanname ve muhtıralarında vatan, memleket gibi kavramların İzmir ve Balıkesir Kongrelerinde olduğu gibi Wilson İlkeleri'ne ve "milliyet" esaslarına dayanılarak savunulduğu görülmektedir. Balıkesir ve Alaşehir kongrelerinden İngiltere, ABD, Fransa ve İtalya siyasal mümessillerine yollanan muhtıralarda, "Türklük ve Müslümanlık", "Türkler", "Anadolu Türkleri" gibi, kapsamlı ve ulusçu kavramlar kullanılmıştır (Çarıklı, 1967: 87, 117-119; Tanör, 2009: 36; Konukçu, 2000: 193-196).

Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919) bütün Batı Anadolu'yu yeniden kucaklayan bir örgütlenme olmuştur. Bu bakımdan da Batı Anadolu'daki ilk kongre olan İzmir Büyük Kongresi'ni hatırlatmaktadır (Müderrişoğlu, 2013: 189-190).

Batı Anadolu milli hareketinde, yerel örgütlerin her sancak ve kazada ayrı ayrı ve kendi başlarına pek de verimli olmayan faaliyetler içindeydiler. Bölge ileri gelenleri bu sakıncayı gidermek için Balıkesir, Alaşehir ve Nazilli kongrelerini toplamışlardı. Yerel hareketler önce İkinci Balıkesir ve Birinci Nazilli Kongreleri gibi yöreselliğe buradan da bütün cephelerin ortasında olan Alaşehir'de düzenledikleri bölgesel kongreye ulaşmışlardır (Tanör, 2009: 127; Turan, 1991: 275-285; Gökbilgin, 1964, C.II: 4).

Alaşehir Kongresi'nin Balıkesir Kongrelerinden farklı olarak oluşturduğu en üst yürütme organı, bölgenin çeşitli yörelerindeki Heyet-i Merkeziye ve Heyet-i Milliyeler arasındaki uyumu ve işbirliğini sağlamakla görevli Encümen-i Müdiran adlı kuruldur. Kongrenin aldığı karar (15. madde) gereğince oluşturulan bu kurulun statüsü, yine kongrenin çıkardığı Encümen-i Müdiran Talimatnamesi ile düzenlenmiştir. Talimatnamenin 1. maddesine göre, Heyet-i Merkeziyelerin ortak amaçları doğrultusunda yönetilmesini ve çalışmalarının düzenlenip güçlendirilmesini sağlamak için "Encümen-i Müdiran" namıyla bir meclis teşkil edilmiştir. Talimatnamenin 2. Maddesi gereğince Meclis, Balıkesir, Nazilli ve Alaşehir Heyet-i Merkeziyeleri tarafından seçilen 3 üye ve 1 reis olmak üzere 4 kişiden oluşur; "Umumî kumandan" onun doğal üyesidir. Yine 3. maddeye göre, Meclis, mukaddes gayenin husulüne değin hal-i in'ikadda (toplantı halinde) bulunacaktır. 5. maddeye göre ise Encümen-i

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

Müdiran, bunun gerektirdiği kararları alma yetkisine sahip bulunduğu gibi, önemli meselelerde kesin karar için gerekli görürse umumî kongre akdini de gerçekleştirir (Çarıklı, 1967: 234-235; Tanör, 2009: 161; Konukçu, 2000: 195,210).

Encümen-i Müdiran'ın, bölge için bir parlamento niteliğine sahip olduğunu söylemek abartılı olur. Bu kurul Kongrenin yönerge ve denetimi altında çalışan bir üst icra komitesi idi ve beş kişiden oluşmaktaydı. Onun bir "meclis" olarak adlandırılmasını yürütme organı anlamında almak gerekir.

Bölgenin savunulması için silahlanma, silahlı direniş ve bu amaçla seferberlik kararları en üst organ olan kongrelerden çıkmıştır. Bu kararların alınması ve eyleme dönüştürülmesi devlet yetkisinin kullanılması anlamına gelmektedir. İkinci Balıkesir Kongresi'nden başlayarak diğer kongrelerde bunu görmek mümkündür. Batı Anadolu kongreleri silahlı direniş, silahlı direniş, silahaltına çağırma, iç güvenliği sağlama, ceza koyma, yaptırım uygulama, vergi salma kararlarıyla bölgesel bir yasama meclisi, bir tür kural koyucu organ ya da halk ihtilâl konseyi rolünü üstlenmiştir. A.Müdrsoğ, s.190. Alaşehir Kongresi'nin 16 Ağustos 1919 Cumartesi günü yapılan ilk oturumunda delegelerden İbrahim (Tahtakılıç) Bey'in, "Kongre, heyet-i umumiye itibariyle kongredir, hususiyet itibariyle Meclis-i Millidir" tespiti devlet ve hükümet boşluğunu dolduran bağımsız bir siyasal yapıyı işaret etmektedir (Konukçu, 2000: 80; Tanör, 2009: 153,161; Tekeli-İlkin, 1989: 183-184).

Balıkesir kongrelerini anlatırken ifade edildiği gibi Alaşehir Kongresinde beliren sivil-siyasal otorite ile bunun tarafından oluşturulan silahlı güçler arasındaki ilişkilerde, askerî gücün sivil otoriteye kesin olarak tâbi ve bağımlı olmasına büyük önem verilmiştir. Bunun daha ilk aşamadaki göstergesi seçim olgusu, yani silahlı güçlerin komutanlarının sivil kongre güçleri tarafından seçilmesidir. Daha da ilginci, silahlı birlik komutanlarının sivil halktan olması kuralının getirilmiş olmasıdır. Alaşehir Kongresi ile oluşturulan Teşkilât Kadrosuna ilişkin düzenlemede sivil kökenli komutan ve bunların sivil organ tarafından seçimiyle ilgili hükümler şöyledir:

Alay kumandanları kongrece intihap olunur (seçilir). Tabur ve bölük kumandanları mensup oldukları heyet-i milliyenin sülûsan (üçte iki) ekseriyeti ile intihap olunur. Bu kumandanların eşraftan ve ileri gelenlerden biri olması şarttır. Bu vazife-i vataniyenin kabulü mecburidir (6.madde). Millî kumandanların yanında askerî bir kumandan muavini bulunacaktır. Alay kumandan muavinlerini Heyet-i

Merkeziye sülûsan ekseriyetle intihap eder... Tabur ve bölük kumandan muavinleri de mahallî heyetlerin sülûsan ekseriyetiyle intihap ve Heyet-i Merkeziyece memuriyetleri tasdik edilecektir (7.madde) (Çarıklı, 1967: 222-223; Müderrisoğlu, 2013: 192-193; Tanör, 2009: 165; Konukçu, 2000: 199).

Kongreler ve bunların kurduğu siyasal iktidarlar karar ve uygulamalarında hukuki prensiplere uymuşlar ve kurallılık içinde işleri yürütmeye özen göstermişlerdir. Kurallılık terimiyle anlatılmak istenen, yasa ve hukuk dışı davranışlardan uzak durma, keyfiliği ve gelişigüzel hareketleri reddetme, belli bir hukukî disiplin ve düzenlilik çizgisine bağlı kalma durumudur. Hukuka ve kurallara uygunluk, öncelikle temsil ve vekâlet ilişkilerinde görülmektedir. Delegelerin temsil bağımlı belirten itimatnameler, mazbatalar ve intihapnameler dikkatle düzenlenmekte ve denetlenmekteydi (Tanör, 2009: 167,169).

Batı Anadolu kongrelerinde göze çarpan iç demokrasi de kurallılık açısından dikkat çekicidir. Kongre çalışmalarında demokratik usullere uyulmakta, baskısız ve özgür bir ortam gözlenmektedir. Tartışma serbestliği ve oy verme özgürlüğü eksiksiz olarak uygulanmaktaydı. Alaşehir Kongresi oturumlarında bu açıkça görülmektedir. Heyet-i Merkeziyeler (yürütme kurulları) kongre genel kurullarının denetimi altında tutulmaktaydı. Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi güven oylamasına gitmiş, İkinci Balıkesir kongresinde alınan kararlarla kongre genel kurulunun sıkça toplanması ve böylece denetimlerini pekiştirmesi esası benimsenmiştir (Tanör, 2009: 169; Konukçu, 2000: 78-182).

Batı Anadolu kongreleri ve bunların kurduğu yürütme organları mali konuları devlet ciddiyeti içinde yürütmüşlerdir. Askeri harcamaların finansmanı için Müdâfaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri ilk önce nakdî ve aynî teberru" sistemini getirmişlerdi. Ama bağışlar ve bağışçılar bu örgütlerce belirlendiğinden, teberrular da aslında bir çeşit vergiydi. İlk başlardaki uygulamanın oluşturduğu sıkıntılar yeni sorunlar yaratıyordu. Para toplama ve harcama işlerinde keyfîlik ve gelişigüzellik hâkimdi. Bu nedenle de, bütçe yapılması ve vergi salınması gibi konular hayatî önem kazandı.

İkinci Balıkesir ve Alaşehir kongreleri ile malî işler düzene sokularak disiplin altına alınmıştır. Balıkesir Kongresi'nin aldığı karar ile merkez livada ve kazalarda maliye teşkilâtları kurulup, Alaşehir Kongresi'nce Hâsılat-ı Milliye Talimatnamesi çıkarılarak vergi tarhı objektif ölçülere bağlanmış, devlet harcama kurallarına benzer bir uygulamaya geçilmiştir (Çarıklı, 1967: 114; Müderrisoğlu, 2013: 169-170,174; İlgüner, 1999: 103).

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

Batı Anadolu kongre sisteminde malî konularda alınan önemli kararların başlıcaları şunlardır: Aşâra el koymak, "masarif-i umumiye"nin (genel giderler) karşılanması için vergi salmak, mülkî birimlere düşen vergi paylarını belirlemek, bütçe yapmak, oktruva resmi ya da "rüsûm-u millî" almak, Beşinci Balıkesir Kongresi'nin yaptığı gibi belediye bütçelerinin bir bölümüne el koymak, tüccar mallarının ithalat ve ihracatından vergi almak (Tanör, 2009: 178; Konuç, 2000: 208).

Sonuç olarak Celal Bayar'ın dediği gibi "Balıkesir (Alaşehir de aynı şerefe sahiptir) devletleşen bir beldedir": Kanunu vardır, maliye teşkilatı vardır, meclisi ve hükümeti vardır, halktan oluşan ordusu vardır, sağlık teşkilatı vardı. Bir tek eksikliği hususi bayrağıdır, ama o bayrak ta Türk bayrağıdır (Bolak, 1996: 33; Tunaya, 1988b: 217).

Sonuç

Ateşkes döneminde vatanın büyük bir bölümünün işgal edilmesi, ülkeyi ve milli bağımsızlığı savunma ihtiyacı ve Osmanlı Devleti ve hükümetlerinin dolduramadığı otorite boşluğu, yerel teşkilatların ortaya çıkmasına neden olurken ortaya çıkan devlet otoritesi boşluğu kongre hareketleriyle doldurulmaya çalışılmıştır. Bu hareketler faaliyet alanlarının sınırlı olmasına karşılık, milli bütünlük ve bağımsızlık anlayışında birleşmişlerdir.

Batı Anadolu'daki kongreler bölgede yaşayan herkesi kendi doğal üyesi saymış ve gittikçe genişleyerek tüm bölgeyi temsil etmeye çalışan siyasal yapılar oluşturmuşlardır. Bu kongrelerin oluşturduğu siyasal iktidarlar toplum tabanından yukarıya doğru yükselen bir seçim, temsil ve vekâlet sistemi üzerine kurulu halk katılımına açık yapılar kurmuş, karar alma süreçlerinde kurallılık ilkesine bağlı kalarak, bunu faaliyetlerinde de sürdürmüşlerdir. Bu sayede temsile ve halk iradesine dayalı bir meşruluk elde etmişlerdir. Devlet yetkilerini kullanan bakanlıklara benzer farklı yürütme organları kurmuş, aldığı kararları demokratik meşruluk ilkesine dayanarak uygulamışlardır.

Bu kongreler ülkenin kurtarılması amacının yanı sıra milli egemenlik temelinde faaliyette bulunan temsil niteliği güçlü organlardı. Kongrelerin kurduğu bu milli heyetler İstanbul Hükümetiyle görünürde uyum içinde hareket etmiş, ancak bulunduğu yöre veya bölgede gerçek iktidarın sahibi olmuşlardır. Kısaca iktidar artık millileşmiştir. Egemenlik, bir adamdan millete intikal etmekteydi. Millet alın yazısına sahip olma savaşındaydı.

İşte bu iktidarın millete transferinin parçaları halinde örgütler ve kongreler ortaya çıkmıştı. Bu bilince sahip insanlar, memleketi

kurtarmak amacıyla her yerde örgütleniyorlardı. Başka bir iktidar, saltanattan son derece farklı bir iktidar yoldaydı. Bu bir millî iktidardı. Asker toplamak, vergi salmak vs. gibi İstanbul'daki hükümetlerin yapamadığı, güç yetiremedikleri devlete ait görevleri yerine getirmişler, bu karanlık dönemde memleketi sahipsiz bırakmamışlardı. Asıl belirtilecek yönleri de yüzde yüz demokratik oluşlarıydı. Sınırlı, yerel veya bölgesel kongreler Saray'ın değil halkın demokratik, eseri idiler.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri ve Gazeteler

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi): BOA-DH-KMS, 49/1-80, Lef. 12-17.

BOA, DH EUM AYŞ, 9/61, Lef 10.

BOA, DH. KMS, D. 49/1-80, Lef. 2-3.

ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi), İstiklal Harbi Arşivi, No: 1/3, Dosya: 81, Fihrist: 6-1,2.

Hukuk-ı Beşer, 1919.

İzmir'e Doğru Gazetesi, 1920.

Köylü, 1919.

Kitap ve Makaleler

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali – KÖKER, Levent (2009), *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitabevi Yay., Ankara.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali (1994), "Demokratik Mitoslar: Halk-Ulus Egemenliği ve Siyasal Temsil", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.46, Sayı, 1-2, Ocak-Haziran, ss. 21-30.

ALBAYRAK, Mustafa (1998), *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri 17 Mart 1919-2 Ağustos 1920*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

APAK, Rahmi (1990), *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Yayınları, Ankara.

ARIKAN, Zeki (1989), *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk* (1970), *C.I*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara.

AYBARS, Ergün (1997), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, DEÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir.

AYDEMİR, Şevket Süreyya (2011), *Tek Adam, Mustafa Kemal (1881-1919)*, *C.I.*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

AYDINEL, Sıtkı (1990), *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara.

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

AYDINLI, Halil İbrahim – AYHAN, Veysel (2004), “ Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 5, Sayı: 1, ss. 67-84.

BARAN, Tülay Alim (2001), *Vasıf Çınar ve İzmir’e Doğru Gazetesi Yazıları*, İstanbul.

BAYAR, Celal (1997), *Ben de Yazdım Milli Mücadele’ye Giriş*, C.5,8. Sabah Kitapçılık ve Ticaret A.Ş., İstanbul.

BERİŞ, H. Emrah (2008), “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.63, Sayı: I, ss. 55-80.

BIYIKLIOĞLU, Tefvik (1992), *Trakya’da Milli Mücadele*, C.I, TTK Yay., Ankara.

BİLGİ, Nejdet (2008), *İstiklâl Yolunda Bestekâr Bir Müftü Ahmet Âlim Efendi*, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa.

BOLAK, Ahmet Aydın (1988), “Milli Mücadele Tarihimizde Balıkesir Kongreleri”, *Milli Mücadelede Alaşehir Kongresi (Bilimsel Toplantı) 16 Ağustos 1985*, İzmir, ss. 48-98.

BOLAK, Ahmet Aydın (1996), “Balıkesir Kuvay-ı Milliyesinden TBMM’nin Açılışına Doğru” 9. *Milli Egemenlik Sempozyumu, Yerel Kongrelerden Milli Egemenliğe, Balıkesir, 22 Nisan 1994*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., İstanbul, ss. 29-47.

ÇARIKLI, Hacim Muhittin (1967), *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı’nın Kuvâ-yı Milliye Hatıraları : (1919-1920)*, Yayına Hazırlayan, Şerafettin TURAN, Ankara, Türk İnkılap Tarihi ve Enstitüsü.

ÇARIKLI, Turgut (1988), “Alaşehir Kongresi ve Kongrede Alınan Kararların Ana Çizgileriyle Açıklanması”, *Milli Mücadelede Alaşehir Kongresi (Bilimsel Toplantı) 16 Ağustos 1985*, İzmir.

ÇAVDAR, Tefvik (1999), *Türk Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara.

DAL, Kemal (1985), “Milli Egemenlik ve Temsil”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 2, Sayı: 4, Kasım, ss. 97-109.

EMİL, Birol (1988), “Namık Kemal’in Eserlerinde ve Aksiyonunda Üç Temel Kavram: Hürriyet-Medeniyet-İrade”, *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, Marmara Üniversitesi Yay., İstanbul, ss. 11-24.

EROĞLU, Hamza (1984), “Milli Egemenlik ve Anayasalarımız”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.I, Sayı: 1, Kasım, ss. 137-163.

EROĞLU, Hamza (1982), *Türk İnkılap Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,

---

FEYZİOĞLU, Turhan (1985), "Türk Milli Mücadelesinin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden Biri Olarak Millet Egemenliği", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. I, Sayı: 3, Temmuz, ss. 741-791.

GÖKBİLGİN, Tayyib (1964), *Millî Mücadele Başlarken*, 2. cilt, Ankara, Türkiye İş Bankası yay.

GÜLEN, Engin (2007), *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Balıkesir*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

İLGÜREL, Mücteba (1999), *Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., İstanbul.

İPEK, Göktuğ (2013), "Alaşehir Kongresine Katılanlar ve Sosyal Statüleri" *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı: 3, Aralık Manisa Özel Sayısı, ss. 237-260.

KONUĞU, Enver (1988), "Milli Mücadelenin Başlangıcında Alaşehir (30 Ekim 1919-25 Haziran 1920)", *Milli Mücadelede Alaşehir Kongresi (Bilimsel Toplantı) 16 Ağustos 1985*, İzmir.

KUTAY, Cemal (1986), "Milli Mücadelede Devletleşen Belde: Balıkesir" *Millî Mücadelede Balıkesir*, Türkp petrol Vakfı yay., İstanbul.

MACHIAVELLİ, Niccola (1994), *Prens* (Çev: Nazım Güvenç), Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin (2013), *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara.

OKANDAN, Recai (1961), "Milli Hakimiyet Milli İrade Mefhumlarının ve Kuvvetler Birliği Sisteminin Esas Teşkilat Hukukumuzda Girişi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 27, Sayı, 1-4, ss. 21-33.

ORAN, Baskın (ed.), (2005), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)*, C.I, İletişim Yay., İstanbul.

ÖZALP, Kazım (1998), *Milli Mücadele*, C.I., TTK Yay., Ankara.

ÖZKAYA, Yücel (1987), "Ulusal bağımsızlık savaşı boyunca yararlı ve zararlı dernekler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.4, Sayı, 10, Kasım.

ÖZTOPRAK, İzzettin (2014), *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara.

ÖZTÜRK, Armağan (2013), "Machiavelli Düşüncesinde Cumhuriyetçi Özgürlük ve Kurucu Lider İmgesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 68, Sayı, 2, ss. 181-204.

ROUSSEAU, Jean Jacques (2012), *Toplum Sözleşmesi*, (Çev: Vedat Günyol), Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.

Milli Mücadele Yıllarında İzmir-Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları

SELEK, Sabahattin (1987), *Anadolu İhtilali*, C.I., Kastaş Yay., İstanbul.

SELEK, Sabahattin (1988), "Genel Olarak Kongreler", *Milli Mücadelede Alaşehir Kongresi (Bilimsel Toplantı) 16 Ağustos 1985*, İzmir, ss. 32-33.

TAÇALAN Nurdoğan (1981), *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Hür yay., İstanbul.

TANÖR, Bülent (1996), "Yerel Kongrelerde Millî Egemenlik Düşüncesi", *9. Milli Egemenlik Sempozyumu, Yerel Kongrelerden Milli Egemenliğe, Balıkesir, 22 Nisan 1994*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., İstanbul, ss. 90-96.

TANÖR, Bülent (2009), *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

TEKELİ, İlhan-İLKİN Selim (1989), *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, TTK yay., Ankara.

TEVETLİOĞLU, Fethi (1991), *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Basımevi, Ankara.

TUNAYA, Tarık Zafer (1988a), *Türkiye'de Siyasi Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C.I, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul.

TUNAYA, Tarık Zafer (1988b), "Kapanış ve Değerlendirme Konuşması", *Milli Mücadelede Alaşehir Kongresi (Bilimsel Toplantı) 16 Ağustos 1985*, İzmir, ss. 215-221.

TURAN, Şerafettin (1991), *Türk Devrim Tarihi, İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, Bilgi Yayınları, Ankara.

TURAN, Şerafettin (1996), "Millî Egemenlik Kavramının Türk Düşün Hayatına Girmesi ve Yerel Kongrelere Yansıması", *9. Milli Egemenlik Sempozyumu, Yerel Kongrelerden Milli Egemenliğe, Balıkesir, 22 Nisan 1994*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., İstanbul, ss. 105-115.

